

Format de citation

Pazderová, Alena: Rezension über: Jaroslav Pánek, Český historický ústav v Římě. Stav a perspektivy ediční činnosti, Praha: Historický ústav AV ČR, 2018, in: Český časopis historický, 2020, 4, S. 1219-1223, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/2f6aa3deebfb4c6bbf679866e2bf1aea>

český časopis historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Jaroslav PÁNEK a kol.

Český historický ústav v Římě. Stav a perspektivy ediční činnosti

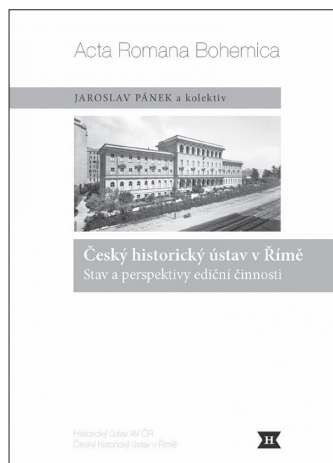
(= Acta Romana Bohemica 3)

Praha – Roma, Historický ústav AV ČR – Český historický ústav
v Římě 2018, 223 s., ISBN 978-80-7286-323-5.

Český historický ústav v Římě, jeho historie, výzkumná a ediční činnost za prvních dvacet let od jeho znovuzaložení byly české odborné veřejnosti přehledně představeny knihou „Ad fontes...“.¹ Recenzovaná kniha na ni přímo navazuje a seznamuje čtenáře s publikačními výsledky a plány činnosti tohoto ústavu za období (1994) 2014–2018. Impulzem k jejímu vzniku bylo kolokvium „Český historický ústav v Římě – stav a perspektivy ediční činnosti“, určené pro akademickou a širší kulturní veřejnost.² Referáty, které zde zazněly, zpracované do podoby vědeckých článků, tvoří obsah recenzované publikace.

Knihu otevírá souhrnná studie „Publikační výsledky a projekty Českého historického ústavu v Římě (v širším kontextu českého historického bádání v Itálii)“ z pera jeho ředitele Jaroslava Pánka. Podává zasvěcený a vyvážený pohled na vývoj, význam a perspektivy jak původních „kmenových“ edičních řad, zpřístupňujících úřední prameny papežské kurie pozdního středověku a raného novověku (*Monumenta Vaticana Bohemiae, Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1598*), k nimž od roku 1999 přibyl *Soupis bohemikálních rukopisů uložených ve vatikánských a dalších římských knihovnách*, tak i nových tematických okruhů, které postupem času vykryštalizovaly v reakci na vývoj evropské historiografie. Základní změna v činnosti římského ústavu spočívá v rozšíření výzkumu, od zprvu převládajícího zaměření na období od 14. do počátku 17. století, i na století pozdější (se zvláštním důrazem na epochu baroka a osvícenství a na 20. století). To se odrazilo v pozitivním obohacení badatelských aktivit o další témata z oblasti politických, kulturních a hospodářských dějin.

Právě tato „rozšířená paleta nových témat“, na níž se jako stipendisté římského ústavu podílejí odborní pracovníci řady institucí, přispívá dle Pánka „k vymanění české historiografie z uzavřenosti do tradičního středoevropského rámce“ (s. 19). Opominout

1 Jaroslav PÁNEK a kol., *Ad fontes. Český historický ústav v Římě (1994–2014) v kontextu českého bádání v Itálii a Vatikánu v 19.–21. století*, (= Acta Romana Bohemica 1), Praha – Roma 2014, recenze ČČH 2015, s. 872–875.

2 Kolokvium se konalo z podnětu prof. Františka Šmahela, předsedy Komise Českého historického ústavu v Římě, dne 18. října 2017 v budově Akademie věd ČR. Za AV ČR se prezentace zúčastnila členka Akademické rady AV ČR, dr. Markéta Pravdová (Ústav pro jazyk český AV ČR), pověřená mj. koncepcími otázkami akademických médií a prezentací výsledků AV ČR.

nelze ani Pánkovu pozornost, věnovanou paralelním výzkumům dalších institucí, které přímo nesouvisí s činností římského ústavu, ale svými výsledky se s ní doplňují (Národní archiv, Knihovna Akademie věd ČR, Fakulta filozofická v Pardubicích, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ústav pro studium totalitních režimů). Pánek právem věnuje celou podkapitolu „Od témat bohemikálních k problematice italské a evropské“ (s. 22–24) výjimečným výsledkům badatelských aktivit Petra Vorla v oblasti raně novověkých italských a evropských dějin. Jeho publikace byly zpracovány na základě pramenů hospodářské povahy, zejména účetní dokumentace papežské komory. Návazná podkapitola je nazvána „Cesty k syntéze“.

Badatelské aktivity stipendistů římského ústavu, zúročené v uplynulém čtvrtstoletí v řadě edicí, studií a monografií, umožnily vznik tří syntetických prací. Odhlédneme-li od první z pera Zdeňky Hledíkové, věnované vztahům mezi avignonským papežstvím a českými zeměmi, zmiňované již v publikaci „*Ad fontes...*“³, je potěšitelné, že v průběhu následujících čtyř let vznikly další dvě syntézy o vztazích mezi papežstvím a českými zeměmi: Jaroslav Šebek se zaměřil na období od druhé poloviny 19. století do současnosti⁴, autorský kolektiv pod vedením Tomáše Černušáka se pokusil o syntetizující pohled na tyto vztahy v průběhu jejich tisíciletých dějin.⁵ S výsledky českého bádání se mohla seznámit nejen česká kulturní veřejnost, ale díky anglické verzi knihy i širší okruh zahraničních historiků.⁶

Je nezpochybnitelné, že každý ústav musí výsledky své práce prezentovat badatelské a odborné veřejnosti domácí i zahraniční; římský ústav k tomu zavazuje i jeho členství v Mezinárodní unii archeologických, historických a uměleckohistorických ústavů se sídlem v Římě. Tohoto úkolu se římský ústav zhostil se ctí. Dokládá to nejen moderní podoba jeho časopisu *Bolletino dell' Istituto Storico Ceco di Roma*, ale i postupem času založené série pro vydávání prací většího rozsahu a monografií⁷, jejichž zaměření a výstupům Pánek věnoval podkapitolu „Publikační řady“.

Závěrem své studie Jaroslav Pánek nastínil perspektivy činnosti Českého historického ústavu v kooperaci s funkční sítí vědeckých a vědeckopedagogických institucí, vytvořenou v průběhu uplynulých 25 let. S ohledem na dané možnosti ústavu považuje za perspektivní kombinaci velkých dlouhodobých úkolů s dílčími komplementárními výzkumy. Je však nutné zajistit dlouhodobou kontinuitu vydávání edic nunciaturní korespondence, dokončení edice Monument a pokračování kodikologického výzkumu v dalších římských knihovnách. Za nadějný považuje všestranný výzkum pramenů k dějinám 16.–18. století a pokračování v edicích církevních a diplomatických písemností 20. století, v budoucnu se však bude třeba vyrovnat

3 Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, Praha 2013.

4 Jaroslav ŠEBEK, *Papežové moderního věku. Vatikán od Pia IX. Po Františka a jeho vztah k českým zemím*, Řitka 2014, 2015.

5 Tomáš ČERNUŠÁK a kol., *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017.

6 Tomáš ČERNUŠÁK et al., *The Papacy and the Czech Lands. A History of Mutual Relations* (= Biblioteca dell' Istituto Storico Ceco di Roma – Sintesi, tomo 1), Rome – Prague 2016.

7 Jsou to tyto série: od roku 2012 *Biblioteca dell' Istituto Storico Ceco di Roma* (BISCR), rozšířená roku 2016 o subsérii *Biblioteca dell' Istituto Storico Ceco di Roma – Sintesi*, od roku 2014 *Acta Romana Bohemica* (ARB), a od roku 2016 kodikologická série *Codices manuscripti Bohemici bibliothecarum Vaticanarum et Italicarum*.

i s problémem opomíjeného „dlouhého“ 19. století. Široký záběr výzkumu od středověku do současnosti umožňuje dle Pánka soustředit se nejen na církevní a náboženskou historii, ale i na problémy hospodářských, sociálních, politických a intelektuálních dějin. I když na významu neztratí ani studium bilaterálních česko-italských vztahů, Pánek upozorňuje na skutečnost, že „stále větší váhy nabývají témata evropského a euroamerického civilizačního dosahu“ (s. 29).

V dalších kapitolách pojednávají stipendisté římského ústavu o jednotlivých edičních úkolech a tematických okruzích, na něž se činnost ústavu zaměřuje. Je potěšitelné, že se jedná nejen o aktualizované příspěvky bilancující, ale také texty hledící do budoucna a přinášející řešení diskutovaných otázek.

Nejprve obraťme pozornost k hlavním úkolům římského ústavu. Konstruktivní řešení problematiky vydávání dokumentů k dějinám zemí Koruny české po roce 1431 z papežských register v dalších svazcích edice *Monumenta* a otázky její horní hranice přinesl Jan Hrdina (s. 34–36), pověřený jejím dokončením.⁸ Vzhledem k enormnímu nárůstu papežských register v pohusitském období, v nichž se zprávy o českých zemích vyskytují pouze sporadicky, byly tyto otázky dlouhodobě diskutovány. Na základě doporučení předchozích editorů⁹ se Hrdina přiklání k dovedení edice do roku 1471 (pontifikát Pavla II. 1464–1471). Také jím navrhovaný a předchozími sondami ověřený způsob evidence bohemikálních relací v záplavě pramenů, a to kombinací využití záznamů německých registrových edic (*Repertorium Germanicum*, *Repertorium Poenitentiarie Germanicum*), s přepisy z vatikánských register, pořázenými bývalým Českým zemským archivem, heuristické práce nepochybně urychlí a umožní editorovi dovedení *Monumenta* ke zdárnému konci.

Druhému hlavnímu úkolu římského ústavu, a to edicím nunciaturní korespondence, jsou věnovány dva příspěvky. Vydávání korespondence Specianovy nunciatury z let 1592–1598 (Alena Pazderová) pokračuje standardním způsobem podle metodiky vypracované editory a realizované v již vydaných svazcích.¹⁰ Potěšitelné však je, že po nezdařeném pokusu Pavla Balcárka může římský ústav přikročit k dlouho očekávanému vydávání korespondence nunciatury Carla Caraffy z let 1621–1628, pokrývající důležité období

8 V letech 1903–2001 vyšlo sedm svazků edice *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (Tomus I–VII), k nimž přibyl v roce 2003 úvodní Tomus prodromus z pera Zdeňky HLEDÍKOVÉ. Jan HRDINA pracuje na VIII. svazku zahrnujícím pontifikát Evžena IV, 1434–1447.

9 Jaroslav ERŠIL, *Historie českých výzkumů v italských a vatikánských archivech a edice Monumenta Vaticana*, Bolletino dell' Istituto Storico Ceco di Roma – fascicolo straordinario, Praha 1997, s. 29–33, zvl. s. 33; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Diplomatické edice českého historického ústavu v Římě v jejich mezinárodním kontextu*, Sborník archivních prací 50/2, 2000, s. 498–504, zvl. s. 500; TÁŽ, *Kritische Edition und Historiographie. Die Reihe Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*, in: Michael Mathews (ed.), *Friedensnobelpreis und historische Grundlagenforschung. Ludwig Quidde und die Erschließung der kurialen Registerüberlieferung*, Berlin – Boston, 2012, s. 479–495, zvl. s. 480.

10 Alena PAZDEROVÁ (ed.), *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Tomus I. Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592–1598. Pars I–III (1592–1594)*, Pragae 2016. Svazek IV obsahující nunciaturní korespondenci z roku 1595 (ca 1000 s.) je připravován k vydání v roce 2021; Tomáš ČERNUŠÁK (ed.), *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1598. Tomus IV. Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611, Pars IV: September 1608 – Junius 1609*, Praha 2013; Pars V: Julius 1609 – Februarius 1611, Praha 2017.

počáteční fáze třicetileté války. Editoři Tomáš Černušák a Tomáš Parma, s ohledem na specifika Caraffovy nunciatury, vypracovali metodiku jejího zpracování, která se odchyľuje od dosud zavedené praxe, tj. editace pouze korespondence mezi papežským Státním sekretariátem a nunciem. Editoři s ohledem na vysílání dalších osob, nápomocných Caraffovi při realizaci kuriálních záměrů, navrhuji zahrnout do edice také jejich korespondenci včetně korespondence mimořádného nuncia Giovanniho Battisty Pallotta, souběžně činného s Caraffou v závěru jeho působení. Vzhledem k tomu, že tato nunciatura má mimořádný význam pro české dějiny, neboť obsahuje cenné informace k politickému a náboženskému vývoji po bitvě na Bílé hoře a k počáteční fázi rekatolizace českých zemí, je jejich návrh opodstatněný. Některé dílčí otázky bude pak možné řešit až v průběhu edičních prací.

Přehlednou bilanci práce na třetím hlavním úkolu římského ústavu, tj. Soupisu rukopisných bohemik ve vatikánských a římských knihovnách, podává Stanislav Petr, který výsledky svého dlouholetého badatelského úsilí již publikačně zúročil.¹¹ Následný výzkum tedy odkazuje svým pokračovatelům s doporučením zaměřit se přednostně na bohemika v knihovně *Reginae*, přivezené do Říma roku 1655 švédskou královnou Kristinou a uložené ve Vatikánské knihovně. Tato bibliotéka obsahuje kromě knih z Rožmberské a Ditrichštejnské knihovny také několik desítek dalších bohemikálních rukopisů, jejichž zpracování se může opřít o publikované výsledky heuristiky domácích i zahraničních badatelů.

Následující kapitoly se soustředily na informace o dalších tématech římského výzkumu. Protože období přelomu středověku a raného novověku nebude zahrnuto do edice *Monument* a vymyká se i nunciaturním edicím, zatímco vatikánské prameny tohoto období jsou pro zachycení krize západní církve a nástupu reformace nepominutelné, nabízí se otázka, jak tuto cézuru překlenout. Inspirativní řešení nabídl Antonín Kalous, zabývající se výzkumem písemností papežských legátů vysílaných do středoevropského prostoru na přelomu středověku a novověku. Navrhuje jejich vydání v kritických výběrových edicích. Svě závěry si ověřuje na příkladu Angela Pecchinoliho, v letech 1488–1490 nuncia u dvora Matyáše Korvína, jehož relace o uherských a českých záležitostech připravuje k edičnímu vydání.¹² Dle Kalousova názoru ediční zpracování písemností papežských legátů v širším kontextu propojení středoevropského prostoru společnými tématy „může vytvářet styčné body mezinárodního bádání, které je jedním z desiderat moderního nadnárodního přístupu k papežským a církevním dějinám Evropy“ (s. 59).

Petr Vorel představil na základě svých průkopnických výzkumů účetní dokumentaci papežské komory jakožto významný, ale stále nedostatečně využívaný pramen k dějinám 16.–17. století.

Kateřina Bobková-Valentová referovala o tvorbě záslužné a obecně využitelné elektronické bio-bibliografické databáze řeholníků a řeholnic v českých zemích v raném novověku (přes 18 000 záznamů) a o jejich metodologických i technických úskalích. Přestože

11 Stanislav PETR, *Výzkum rukopisných bohemik v knihovnách Angelica, Corsiniana a Vallicelliana* (= ARB 2), Praha – Roma 2014; TÝŽ, *Soupis rukopisných bohemik ve vatikánské knihovně Palatina* (Studie o rukopisech. Monographia XX. Codices manuscripti Bohemici bibliothecarum Vaticanarum et Italicarum. Volumen primum), Praha 2016.

12 Vyjde v maďarské edici *Collectanea Vaticana Hungariae*, Budapest – Roma 2021.

rozložení záznamů mezi jednotlivé řády není zcela proporční, nelze upřít databázi její přednosti (možnost rychlého sdílení vložených dat badatelskou komunitou a prohloubení spolupráce mezi jednotlivci na virtuální úrovni). Databáze je nepochybně významným krokem k systematickému probádání řeholních komunit nejen v kontextu církevních, ale i kulturních, sociálních a politických dějin.

Nejslabším článkem bádání zatím zůstává výzkum církevních dějin 19. století. Možnostmi výzkumu římských pramenů k církevním dějinám „dlouhého“ 19. století se zabývala Jitka Jonová, nastiňující v úvahu přicházející tematické okruhy a možnosti jejich edičního zpracování. Otázkou zůstává volba pramenů, vhodných pro ediční zpřístupnění; jako dobré řešení se nabízí výběrová edice relací *Ad limina* z vatikánského Státního sekretariátu, doplněných o související dokumenty z domácích a rakouských archivů.

Poslední dvě kapitoly jsou věnovány novodobým dějinám. Jaroslav Šebek se zaměřil na vztah papežství a československého státu ve 20. století: Představil realizované projekty ediční řady *Československo a Svatý stolec*¹³, které jsou významným počinem ke zpracování dějin moderního papežství, a grantový projekt Pavla Helana „Éra nuncia Pietra Ciriacciho: Československo-vatikánské vztahy 1928–1934“, realizovaný v letech 2016–2018. Šebek kromě toho nabídl i řadu inspirativních témat pro další výzkum. Prameny diplomatické povahy k historii československo-italských vztahů 1939–1945 (1948), uložené v Historickém diplomatickém archivu v Římě, a jejich využití v připravovaných dílčích studiích, edicích a v syntéze „Ve stínu fasces“ představili Jan Kuklík a Jan Němeček; dotkli se i dalších témat, v nichž je možné využít italské dokumenty, vnášející důležité pohledy „zvenčí“ do historie Československa (odsun Němců a Maďarů, otázka československých náhrad za znárodněný italský majetek, mírová smlouva s Itálií a její naplňování).

Jaroslav Pánek doplnil knihu o Výběrovou bibliografii prací, vzniklých v návaznosti na výzkum římského ústavu a publikovaných v letech 2014–2018, a o medailon německého medievisty Ludwiga Schmuggeho, který daroval římskému ústavu část své vědecké knihovny a významně tak obohatil jeho stávající fond. Kniha je vybavena italským a anglickým resumé a jmenným a místním rejstříkem.

Závěrem lze konstatovat, že recenzovaná publikace je nejen dokladem neutuchající výzkumné a publikační činnosti stipendistů římského ústavu, jejich schopnosti nalézat konstruktivní řešení problémů a přicházet s inovativními metodami práce, ale přináší také řadu inspirativních námětů pro směřování budoucího výzkumu, které by měly rezonovat v diskusích širší historické obce. Nezbyvá než popřát knize, aby se také stala inspirativní výzvou mladým historikům k prestižní účasti na plnění hlavních úkolů Českého historického ústavu v Římě.

Alena Pazderová

13 Michal PEHR – Jaroslav ŠEBEK, *Československo a Svatý stolec. Od nepřátelství ke spolupráci* (1918–1928), I. Úvodní studie, Praha 2012; Pavel HELAN – Jaroslav ŠEBEK (eds.), *Československo a Svatý stolec, II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti* (1919–1925). *Výběrová edice dokumentů*, Praha 2013; Marek ŠMÍD – Michal PEHR – Jaroslav ŠEBEK – Pavel HELAN (eds.), *Československo a Svatý stolec III. Diplomatická korespondence a další dokumenty /1917–1928*. *Výběrová edice*, Praha 2015.